

Έκθεση Γ΄ Λυκείου: Τέχνη

Η τέχνη μπορεί να οριστεί ως η ελεύθερη, δημιουργική έκφραση του ανθρώπου με έργα που διέπονται από αισθητικούς κανόνες. Ενώ, σύμφωνα με την προσέγγιση του Τολστόι: «Η τέχνη είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα, που συνίσταται στο εξής: ένας άνθρωπος, χρησιμοποιώντας ορισμένα εξωτερικά σημάδια, μεταβιβάζει συνειδητά σε άλλους αισθήματα που είχε βιώσει, και οι άλλοι άνθρωποι επηρεάζονται ψυχικά από τα αισθήματα αυτά, τα νιώθουν κι εκείνοι.»

Ασφαλώς, όταν μιλάμε για «τέχνη», δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι στην αρχαιότητα ο όρος δήλωνε την απλή κατασκευή, κάθε δημιουργία νέου αντικειμένου, η οποία βέβαια απαιτούσε κάποια ικανότητα ή δεξιότητα. Δε γινόταν δηλαδή τότε σαφής διάκριση ανάμεσα στη δραστηριότητα ενός τεχνίτη, που κατασκευάζει αντικείμενα χρήσιμα στην καθημερινή μας ζωή, και σ' εκείνη ενός καλλιτέχνη, που ενδιαφέρεται κυρίως για την αισθητική ποιότητα των δημιουργημάτων του -παρ' όλο που φυσικά υπήρχαν ποιητές, ζωγράφοι, μουσικοί, των οποίων ο στόχος ήταν να προκαλέσουν απόλαυση με το έργο τους. Η διάκριση αυτή αναδείχτηκε συνειδητά μόνο τα νεότερα χρόνια, οπότε και διαμορφώθηκε η έννοια των «καλών τεχνών». Έτσι, οι καλλιτέχνες άρχισαν να επισημαίνουν τον αυτόνομο χαρακτήρα της δημιουργίας τους, που αποσυνδέθηκε από στόχους με άμεση πρακτική αξία. Οι φιλόσοφοι, από την άλλη πλευρά μας παρότρυναν να διακρίνουμε την ιδιαιτερότητα της αισθητικής εμπειρίας, εστιάζοντας την προσοχή μας στη σχέση της με το ελεύθερο παιχνίδι του νου, της αίσθησης, της κρίσης και κυρίως της φαντασίας μας, ανεξάρτητα από οποιονδήποτε πρακτικό σκοπό.

Η τέχνη στην εποχή μας διακρίνεται σε διάφορες μορφές που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Έχουμε, έτσι, μεταξύ άλλων:

- Την αρχιτεκτονική· την επιστήμη και τέχνη σχεδιασμού κτηρίων με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες, αλλά και την αισθητική πλευρά του χώρου.
- Τις εικαστικές τέχνες· τις τέχνες δηλαδή που προσπαθούν να αναπαραγάγουν, να αναπαραστήσουν τον ορατό κόσμο, π.χ. η ζωγραφική, η γλυπτική (πλαστική τέχνη, που αποδίδει τις μορφές τρισδιάστατες ή σαν τρισδιάστατες), η φωτογραφία.
- Τις τέχνες του λόγου (ποίηση, πεζογραφία).
- Τη δραματική τέχνη (θέατρο).
- Τη μουσική.
- Το χορό· το καλλιτεχνικό είδος που χρησιμοποιεί το σώμα ως μέσο εκφράσεως διαθέσεων και αισθημάτων σύμφωνα με ορισμένες αρχές.
- Τον κινηματογράφο, που έχει χαρακτηριστεί ως η έβδομη τέχνη.
- Τα κόμικς.

Η τέχνη πέρα από την έκφραση και την απόδοση του αισθητικά ωραίου, προχωρά συχνά και στην αποτύπωση κοινωνικών ή άλλων προβληματισμών προβάλλοντας τις αρνητικές, τις άσχημες, ακόμη και τις αποτρόπαιες πτυχές της ζωής. Δεν θα πρέπει επομένως να ταυτίζουμε την τέχνη κατ' ανάγκη με το καλαίσθητο και το όμορφο, καθώς οι επιδιώξεις της τέχνης ξεπερνούν κατά πολύ την απλή αναπαραστάση του φυσικού κάλλους· αποζητούν κάποτε την ψυχική και συναισθηματική κάθαρση του δέκτη· αποζητούν μian έντονη αντίδραση από τη μεριά του θεατή-αναγνώστη-δέκτη, αποζητούν μέχρι και την αγανάκτησή του, κάτι που ενδεχομένως επιτυγχάνεται με την παρουσίαση σκληρών, προκλητικών ή και αισθητικά ενοχλητικών έργων.

Υπ' αυτή την έννοια θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως ο ρόλος της τέχνης δεν είναι μονοσήμαντος ή πάντοτε αναμενόμενος. Η τέχνη, άλλωστε, δεν συνίσταται κυρίως ή μόνο στην αισθητική απόλαυση, αλλά και στην απόδοση συναισθημάτων (θετικών ή αρνητικών), σκέψεων και προβληματισμών, με τέτοιο τρόπο ώστε να επηρεάζεται ο θεατής-δέκτης του έργου. Αν, επομένως, σκοπός της τέχνης είναι να μεταβιβαστεί από τον καλλιτέχνη ένα μήνυμα προς το ευρύτερο κοινό, τότε δεν υπάρχουν επί της ουσίας όρια στο ποιο μπορεί να είναι αυτό το μήνυμα ή στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί η μετουσίωσή του σε έργο τέχνης.

Η προσφορά της τέχνης

Πνευματική καλλιέργεια

- Τα έργα τέχνης, και ιδίως αυτά της λογοτεχνίας, λειτουργούν συχνά ως φορείς συλλογισμών, εμπειριών και πορισμάτων του δημιουργού, που μπορούν να μεταδώσουν σημαντικές γνώσεις στο κοινό. Ενώ, ακόμη κι αν το μεταδιδόμενο υλικό δεν εκληφθεί ως φορέας γνώσης, εμπειρίχει -ενδεχομένως- συγκινησιακά φορτισμένο περιεχόμενο ικανό να ενεργοποιήσει και να εμπλουτίσει το συναισθηματικό κόσμο του δέκτη, ενισχύοντας την ευαισθησία του και την αίσθηση κατανόησης απέναντι στους άλλους ανθρώπους.

- Προκειμένου να καταστεί εφικτή η πρόσληψη ενός έργου τέχνης απαιτείται κάποτε η συνδυαστική χρήση της κριτικής σκέψης και της φαντασίας, καθώς ζητούμενο για τον καλλιτέχνη είναι να ωθήσει τον δέκτη του έργου σε μian απόπειρα κατανόησης, που θα τον φέρει πλησιέστερα σε κρίσιμους προβληματισμούς, χωρίς ωστόσο να τον δεσμεύει σε μια μόνο πιθανή ερμηνεία. Έτσι, η δυνατότητα πολλαπλών «αναγνώσεων» κάθε έργου επιτρέπει στο κοινό -ανάλογα με τις γνώσεις, τις ευαισθησίες και τις ικανότητες συσχέτισεων που το διακρίνουν-, να κατανοεί με ποικίλους τρόπους τα δεχόμενα ερεθίσματα.

- Ο θεατής-δέκτης του έργου τέχνης έχει την ευκαιρία να έρθει σ' επαφή μ' έναν διαφορετικό τρόπο θέασης της πραγματικότητας· έχει την ευκαιρία ν' αντιληφθεί πως υπάρχει πλήθος διαφορετικών τρόπων να κατανοεί και να προσεγγίζει κάποιος τον κόσμο γύρω του, γεγονός που τον βοηθά να αποβάλει τις απόλυτες απόψεις και τη μισαλλοδοξία.

- Η τέχνη κατορθώνει να οδηγήσει τους ανθρώπους σε μια ουσιαστικότερη εμβάθυνση στα πνευματικά, ηθικά, αλλά και κοινωνικά ζητήματα της εποχής, μιας κι η προσέγγιση του καλλιτέχνη είναι -συνήθως- ελεύθερα διαμορφωμένη, χωρίς τους περιορισμούς ή τις υποχωρήσεις εκείνες που θα μπορούσαν να διαστρεβλώσουν το τελικό αποτέλεσμα. Έτσι, ο θεατής-δέκτης έχει τη δυνατότητα να αντικρίσει μέσω της τέχνης μια καθαρή εικόνα όσων απασχολούν τον καλλιτέχνη, και άρα το σύνολο ή μέρος της κοινωνίας.

- Στην τέχνη είναι εφικτή η κυριαρχία του φαντασιακού στοιχείου, μακριά από τους περιορισμούς και τις δεσμεύσεις της πραγματικότητας, γεγονός που επιτρέπει τελείως καινοφανείς προσεγγίσεις των πραγμάτων και ως εκ τούτου μια απόλυτα αποστασιοποιημένη ματιά σε κάθε πιθανό ζήτημα, ενεργοποιώντας έτσι τη φαντασία και τη δημιουργική σκέψη, και ανανεώνοντας απρόσμενα τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτά κι επιχειρείται η επίλυση προβλημάτων και ανησυχιών του παρόντος.

Συναισθηματικά και ψυχολογικά οφέλη

- Μέσω της επαφής με τα έργα τέχνης και τους προβληματισμούς ή τα συναισθήματα που αυτά εκφράζουν, ο δέκτης έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει καλύτερα τον ίδιο του τον εαυτό, και συνάμα να κατανοήσει πως υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που συμμερίζονται και βιώνουν κοινές με αυτόν ανησυχίες, παραμερίζοντας έτσι τυχόν συναισθήματα απομόνωσης. Η τέχνη λειτουργεί υπ' αυτή την έννοια ως μέσο για τη συνένωση των ανθρώπων, ως μέσο για την ανάδειξη όλων εκείνων των στοιχείων που συνιστούν την κοινή βάση επαφής, παρέχοντας μια σαφή διασφάλιση σε όσους κατατρύχονται από την αίσθηση πως δεν μπορούν να βρουν την αναγκαία κατανόηση και αποδοχή.

- Η τέχνη αποτελεί έναν εξαίρετο τρόπο έκφρασης και κατ' επέκταση εκτόνωσης των συγκρουσιακών καταστάσεων που βιώνουν οι πολίτες των σύγχρονων κοινωνιών, που δοκιμάζονται από διαρκές άγχος και ένταση. Έτσι, μέσω της τέχνης μπορούν να βρουν διέξοδο, όχι μόνο οι σκέψεις, η δημιουργική φαντασία κι οι προβληματισμοί των ανθρώπων, μα κι εκείνα τα συναισθήματα που τους προκαλούν ψυχολογική ανισορροπία και δυσχεραίνουν την ομαλή αντιμετώπιση των απαιτήσεων της καθημερινότητας.

- Η ενασχόληση με την τέχνη αποτελεί, άρα, μια ιδιαίτερα ποιοτική επιλογή για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των πολιτών, καθώς τους προσφέρει τη δυνατότητα μιας εξαγνιστικής ανανέωσης, εκτονώνοντας τα αρνητικά συναισθήματα και παρέχοντας νέες ενδιαφέρουσες συγκινήσεις. Σε αντίθεση, έτσι, με τις ανούσιες διασκέδασεις, η επαφή με την τέχνη μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε μια ουσιαστική αλλαγή στον τρόπο που αντικρίζει τα τρέχοντα προβλήματά του, και να του παράσχει την αναγκαία διάθεση τροποποίησης και αναμόρφωσης της καθημερινότητάς του.

- Με τη συνδρομή της τέχνης, επομένως, ο άνθρωπος μπορεί να αποβάλει το άγχος, την εσωτερική ένταση και τις τρέχουσες ανησυχίες, καθώς αφενός κατορθώνει να εκτονώσει τα αρνητικά αυτά συναισθήματα και αφετέρου διότι συχνά μέσω της τέχνης έρχεται σ' επαφή με στοιχεία που αντικατοπτρίζουν τους βαθύτερους προσωπικούς του προβληματισμούς και τις πιο μύχιες προσδοκίες του.

Στον κοινωνικό τομέα

- Η τέχνη επιτυγχάνει την ουσιαστική σύνδεση των μελών ενός κοινωνικού συνόλου, χωρίς να παραγνωρίζουμε τη δυνατότητα για πανεθνική επικοινωνία των πολιτών. Με την έκφραση των κοινών προβληματισμών και προβλημάτων καθίσταται εφικτή η αφύπνιση του συνόλου των πολιτών, όπως κι η συνειδητοποίηση της ανάγκης για τη διατήρηση κοινού μετώπου από τα μέλη μιας κοινωνίας απέναντι στις εκάστοτε δυσκολίες.

- Πέραν, ωστόσο, από την ευαισθητοποίηση απέναντι στα προβλήματα που ταλανίζουν την κοινωνία, η τέχνη κατορθώνει να λειτουργήσει ως κώδικας επικοινωνίας ανάμεσα σε πολίτες με κοινά ενδιαφέροντα, προβληματισμούς και ανησυχίες. Έτσι, μπορεί να φέρει σε στενότερη επαφή ανθρώπους, ακόμη κι από διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα, που έχουν εντούτοις παρόμοιες αρέσκειες και ευαισθησίες.

- Στο πλαίσιο, άλλωστε, της αποξένωσης που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη κοινωνία, η τέχνη έρχεται ως καίρια απάντηση στη μοναξιά και την απροθυμία σύναψης ουσιαστικότερων διαπροσωπικών σχέσεων. Η τέχνη προβάλλει και αποκαλύπτει πως οι άνθρωποι είναι πάντοτε εγγύτερα ως προς το πώς αισθάνονται και το πώς σκέφτονται, απ' ό,τι νομίζουν ή θέλουν να νομίζουν.

- Η ελευθερία που διακρίνει την καλλιτεχνική έκφραση -ελευθερία, όχι μόνο στον τρόπο θέασης της πραγματικότητας, αλλά και από τους τυχόν κοινωνικούς, πολιτικούς ή άλλους παράγοντες που καταπιέζουν ή διασπούν συχνά τις απόψεις των πολιτών-, προσφέρει τη δυνατότητα έκφρασης και φανέρωσης όλων εκείνων των στοιχείων που τονίζουν τους συνεκτικούς δεσμούς ανάμεσα στους πολίτες. Έτσι, αν η πολιτική έχει την τάση να διαιρεί και να διαχωρίζει τους πολίτες, η τέχνη έρχεται και λειτουργεί ως αντίβαρο σ' αυτή την τακτική διάσπασης.

Ηθική διάσταση της τέχνης

- Η τέχνη τείνει πάντοτε προς το ηθικά θεμιτό, τονίζοντας και αναδεικνύοντας τις αρετές εκείνες που συμβάλλουν στην αρμονικότερη συνύπαρξη των ατόμων. Είναι, άρα, φορέας ηθικοποίησης, καθώς επιχειρώντας να αποκαλύψει την ουσία της ανθρώπινης φύσης και να προβάλει τα κίνητρα της ανθρώπινης δράσης, βοηθά ώστε οι άνθρωποι να γνωρίσουν πληρέστερα τον εαυτό τους, να αποδεχτούν και να προσπεράσουν τις σκοτεινές πτυχές τους, και να αποζητήσουν τα πρότυπα συμπεριφοράς και στάσης που θα τους προσφέρουν τη δυνατότητα μιας αγαθής και άρτιας ύπαρξης.

- Η τέχνη κινείται πέρα από εγωισμούς, μικροπρέπειες, αντιζηλίες και αναποτελεσματικές συμπεριφορές, αποζητώντας το ανθρώπινο κάλλος, τόσο εξωτερικά όσο και εσωτερικά. Έτσι, ακόμη κι όταν προβάλλει τα αρνητικά στοιχεία των ανθρώπων, το κάνει με διάθεση στηλίτευσης, ώστε ζητούμενο για όλους να καταστεί η ομορφιά της ηθικότητας και της εσωτερικής πληρότητας.

Αισθητική αγωγή

- Η τέχνη είναι σε μεγάλο βαθμό μια διαρκής αναζήτηση της ομορφιάς και της αρμονίας, στοιχείο που συμβάλλει στον εκλεπτυσμό των πολιτών και στη μύησή τους στο ιδανικό του αισθητικά άρτιου.

- Η ομορφιά του ανθρώπου, το κάλλος του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και η καλαισθησία των αστικών χώρων συνιστούν για την τέχνη καίρια ζητούμενα, τα οποία μπορούν να ωθήσουν τους πολίτες σε μια εναργέστερη αντίστοιχη αποζήτηση βελτιώνοντας αισθητά την καθημερινότητά τους. Το ιδανικό της αισθητικής απόλαυσης, άλλωστε, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη φθοροποιό τάση των σύγχρονων κοινωνιών για γρήγορες και εύκολες διασκεδάσεις, οι οποίες συχνά λειτουργούν επιβαρυντικά για το περιβάλλον (φυσικό ή και αστικό). Έτσι, μέσω της κατάλληλης αισθητικής αγωγής, οι πολίτες θα μπορέσουν να αισθανθούν εκ νέου τον οφειλόμενο σεβασμό για τον περιβάλλοντα χώρο τους, και ενδεχομένως θα παρακινηθούν σε πιο ουσιαστικές δράσεις για τον καλλωπισμό και την προστασία του.

- Συνάμα, η αποζήτηση της καλαισθησίας στον περιβάλλοντα χώρο μπορεί να επεκταθεί σταδιακά ως γενικότερη ανάγκη καλαισθησίας των εξωτερικών ερεθισμάτων και άρα των μέσων που επιλέγονται απ' τους πολίτες ως πηγές διασκέδασης. Είναι, άρα, εύλογη η πεποίθηση πως η ενασχόληση με την τέχνη μπορεί να βελτιώσει συνολικά τα ακούσματα και τα θεάματα των πολιτών κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους.

Η τέχνη ως στοιχείο πολιτισμού

- Η σύγχρονη τέχνη κάθε κοινωνίας καθρεφτίζει τις τάσεις και το πνεύμα του πολιτισμού της εποχής, διατηρώντας συχνά ανοιχτή επαφή με τον πολιτισμό παλαιότερων περιόδων. Με τον τρόπο αυτό οι καλλιτέχνες κατορθώνουν να αποδώσουν τιμή σε προγενέστερους ομοτέχνους τους, αλλά και να κρατήσουν ζωντανή τη μνήμη του λαϊκού πολιτισμού και της παράδοσης.

- Η επαφή και η επικοινωνία, άλλωστε, των καλλιτεχνών δεν κινείται μόνο κάθετα, σε παλαιότερες χρονικές περιόδους, αλλά και οριζόντια προς άλλους πολιτισμούς και άλλες εθνότητες, καταργώντας έτσι όχι μόνο τα χρονικά όρια, αλλά και τα γεωγραφικά σύνορα. Η τέχνη επιτυγχάνει έτσι να λειτουργεί ως μέσο επαφής και

σύνδεσης ανάμεσα σε χώρες, έθνη και φυλές, αναδεικνύοντας τα πανανθρώπινα ιδανικά της φιλειρηνικότητας, της αγάπης και του σεβασμού.

Προϋποθέσεις για την ορθή λειτουργία και ύπαρξη της τέχνης

- Η τέχνη είναι αδιαπραγμάτευτα παιδί της ελευθερίας και της δημοκρατίας, καθώς μόνο υπό όρους απόλυτης ελευθερίας μπορεί ο δημιουργός να εκφραστεί ανεμπόδιστος, προσφέροντας στο κοινό το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Οι πολιτικές λογοκρισίας και παρέμβασης στα έργα τέχνης λειτουργούν καταστροφικά, αφού ακρωτηριάζουν το δημιουργούμενο έργο και κατ' επέκταση περιορίζουν ασφυκτικά τα περιθώρια έκφρασης του καλλιτέχνη.

- Η ανάγκη ελευθερίας, άλλωστε, του καλλιτέχνη δεν περιορίζεται μόνο στο θέμα της πολιτικής κατάστασης που επικρατεί σε μια χώρα, αλλά προχωρά και σε κάθε άλλο τομέα που ενδεχομένως θα μπορούσε να καταπιέσει τη σκέψη και τη βούλησή του. Υπ' αυτή την έννοια, θα ήταν μάλλον παράδοξο ν' αναμένει κανείς ουσιαστική και άρτια τέχνη σε κοινωνίες όπου κυριαρχεί ο θρησκευτικός σκοταδισμός, οι προκαταλήψεις, ο πουριτανισμός και η αποδοκιμασία της διαφορετικότητας. Ο καλλιτέχνης προκειμένου να δώσει μορφή στις σκέψεις και τα συναισθήματά του, θα πρέπει να αισθάνεται απόλυτα ελεύθερος, κι όχι ν' ανησυχεί για την πιθανή κατακραυγή που θα αντιμετωπίσει σε περίπτωση που το έργο του δεν ικανοποιεί τα στενά όρια που θέτει μια μη ανεκτική κοινωνία.

- Η άνθιση της τέχνης, συνάμα, χρήζει και την ύπαρξη ενός ενήμερου και δεκτικού στα νέα και πρωτότυπα ερεθίσματα κοινού. Κρίνεται, επομένως, απαραίτητη η μύηση των πολιτών στον κόσμο της τέχνης, ώστε να είναι σε θέση να εκτιμήσουν την ομορφιά, τους πειραματισμούς, τις πιθανές ανυψώσεις στο επίπεδο σκέψης, αλλά και τον πρωτοποριακό χαρακτήρα των έργων τέχνης. Κι η μύηση αυτή θα πρέπει να αποτελέσει συνδυαστικά επιδίωξη της πολιτείας και των ίδιων των πολιτών, καθώς μόνο με την παράλληλη συνδρομή της οικογένειας και των φορέων εκπαίδευσης μπορεί να υπάρξουν πραγματικά αποτελέσματα.

Άρα, αφενός απ' την οικογένεια αναμένεται η παροχή καλλιτεχνικών ερεθισμάτων και εμπειριών στα παιδιά, ώστε να αποκτήσουν από νωρίς ενδιαφέρον για την τέχνη, κι αφετέρου απ' την πολιτεία αναμένεται η στήριξη της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, ώστε η δημιουργικότητα, η φαντασία και το πάθος των μαθητών να μπορεί να βρει διέξοδο στο πλαίσιο των σχολικών τους δραστηριοτήτων.

- Οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες, μάλιστα, όπως και το γενικότερο ενδιαφέρον για την τέχνη, μπορούν να βρουν την πλήρωσή τους και σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας μέσα από δράσεις, μαθήματα και ίδρυση συλλόγων στο πλαίσιο του Δήμου ή της Κοινότητας.

- Σημαντικότερη, βέβαια, για την διάδοση της τέχνης είναι η στάση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία σαφώς έχουν τη δύναμη και τη δυνατότητα να επηρεάσουν ή ακόμη και να καθορίσουν τα ενδιαφέροντα του κοινού. Με τη συστηματική και ορθή παρουσίαση και προώθηση έργων τέχνης, τα ΜΜΕ μπορούν να συνεισφέρουν στην αποτελεσματική στήριξη τόσο της σύγχρονης όσο και της παραδοσιακής τέχνης.

Παράγοντες που υπονομεύουν τη δημιουργία ποιοτικής τέχνης

- Η σύγχρονη τάση εμπορευματοποίησης και οικονομικής αξιοποίησης-εκμετάλλευσης κάθε πιθανού προϊόντος, δεν έχει αφήσει αλώβητη την τέχνη, καθώς αρκετοί δημιουργοί έχουν δελεαστεί απ' τη δυνατότητα ή την πιθανότητα οικονομικού κέρδους κι έχουν ακολουθήσει τα κελύσματα της εμπορικότητας. Αν και είναι σαφές πως ο καλλιτέχνης χρειάζεται το οικονομικό κέρδος για να μπορεί απερίσπαστος να υπηρετεί την τέχνη του, ωστόσο από τη στιγμή που θεωρήσει τις αρέσκειες και τις προτιμήσεις του κοινού ως βασικό παράγοντα διαμόρφωσης του έργου του τότε εγκαταλείπει κατ' ανάγκη το δικαίωμά του στην ελεύθερη και αδέσμευτη έκφραση, και καταπιάνεται με έργα που θα προσελκύσουν το αγοραστικό ενδιαφέρον του κοινού.

- Οι δημιουργοί, άλλωστε, παρασύρονται όχι μόνο απ' το οικονομικό δέλεαρ, αλλά και από τις γενικότερες τάσεις της εποχής τους, φοβούμενοι πιθανώς πως δεν θα έχει το έργο τους απήχηση στο κοινό αν παρεκκλίνουν από τις τρέχουσες προτιμήσεις του. Καθίσταται, επομένως, σαφές πως ο καλλιτέχνης προκειμένου να δημιουργεί έργα που θα εκφράζουν τις πραγματικές ανησυχίες και τα αληθινά του συναισθήματα, θα πρέπει να μένει ανεπηρέαστος τόσο από το οικονομικό ζήτημα όσο και από τις επικρατούσες τάσεις.

- Επιζήμια, άλλωστε, είναι και η επιφανειακή προσέγγιση του κοινού στα θέματα της τέχνης, καθώς τείνει να επιβραβεύει ό,τι μοιάζει να έχει την έγκριση της πλειονότητας και όχι ό,τι πραγματικά αξίζει την προσοχή του. Ό,τι προβάλλεται από τα ΜΜΕ ως δημοφιλές ή αξιόλογο αποκτά γρήγορα μεγάλη δημοτικότητα, αφήνοντας

στο περιθώριο έργα τέχνης, τα οποία αν και είναι υψηλότερης ποιότητας δεν αποκτούν ποτέ ανάλογη προβολή και δημοσιότητα.

- Είναι, παράλληλα, προφανής η προτίμηση του κοινού σε εκείνα τα έργα τέχνης που η πρόσληψη και κατανόησή τους δεν απαιτεί ιδιαίτερη εμβάθυνση και προβληματισμό, καθώς στο πλαίσιο των γοργών και απαιτητικών ρυθμών ζωής η πλειονότητα των πολιτών δεν έχει τη διάθεση ή τη δυνατότητα να αφιερώσει τον απαιτούμενο χρόνο για να εξοικειωθεί με αυτά και να μπορέσει να τα κατανοήσει πλήρως.

Στρατευμένη τέχνη

- Η έννοια της στρατευμένης τέχνης συνιστά μια αμιγώς αρνητική πτυχή της καλλιτεχνικής έκφρασης, υπό την έννοια πως ο δημιουργός καλείται (αν σε ακραίες περιπτώσεις δεν εξαναγκάζεται κιόλας) να υπερασπιστεί και να προωθήσει με το έργο του μια συγκεκριμένη πολιτική, θρησκευτική, κοινωνική ή άλλη ιδεολογία. Τέτοιου είδους προσπάθειες και επιδιώξεις αποτελούν σημαντικό πλήγμα για την τέχνη, καθώς μία από τις πολυτιμότερες εκφάνσεις της ανθρώπινης διάνοιας τρέπεται αίφνης σ' έναν ευτελή μηχανισμό προπαγάνδας και προσηλυτισμού.

- Η γνήσια και πραγματική τέχνη προϋποθέτει την απόλυτη ελευθερία του καλλιτέχνη· έτσι, από τη στιγμή που καταβάλλεται προσπάθεια να υπηρετηθεί κάποιου είδους σκοπιμότητα το δημιουργούμενο έργο χάνει την αλήθεια και τη γνησιότητά του. Ο καλλιτέχνης παύει να λειτουργεί ως εκφραστής μιας καθαρής και αδέσμευτης ματιάς πάνω στα ανθρώπινα πράγματα και τρέπεται σ' έναν κατευθυνόμενο προπαγανδιστή.

- Η αρνητική αντιμετώπιση της στρατευμένης τέχνης δεν σημαίνει, βέβαια, πως δεν μπορεί ή πως δεν πρέπει ο καλλιτέχνης να έχει πολιτικές, θρησκευτικές και άλλες απόψεις. Ωστόσο, η διαφορά ανάμεσα στο να επιχειρεί συνειδητά να υπηρετήσει μια πολιτική άποψη και στο να επιδιώκει να βελτιώσει τις κοινωνικές συνθήκες είναι μεγάλη και ορατή στο καλλιτεχνικό αποτέλεσμα. Υπ' αυτή την έννοια, σαφώς και είναι θεμιτό ο καλλιτέχνης να αισθάνεται μέλος της πολιτείας στην οποία ζει και δρα, και σαφώς μπορεί να αποζητήσει μέσω του έργου του να υπηρετήσει το κοινωνικό σύνολο, αρκεί αυτό να γίνεται με μόνο γνώμονα την αγάπη και το ενδιαφέρον για τους συμπολίτες του, και όχι για τη διασφάλιση οικονομικών ή άλλων συμφερόντων.

Η τέχνη για την τέχνη

Ο όρος «τέχνη για την τέχνη» αποτελεί κατά λέξη μετάφραση του αντίστοιχου γαλλικού όρου («l' art pour l' art») και προσπαθεί να εκφράσει με τρόπο λακωνικό μία ορισμένη άποψη για την τέχνη: ότι, δηλαδή, κάθε έργο τέχνης χαρακτηρίζεται από αυτάρκεια και αυτονομία.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της άποψης, το έργο τέχνης αποτελεί έναν ξεχωριστό κόσμο, μοναδικό και ανεπανάληπτο, με δική του συνοχή, και, συνεπώς, είναι ένα αντικείμενο που πρέπει να το απολαμβάνουμε καθαυτό χωρίς καμία αναφορά σε οποιοδήποτε εξωτερικό στοιχείο. Μ' άλλα λόγια, η τέχνη δε χρησιμεύει σε κάτι, δεν είναι ένα μέσο για να φτάσουμε σε κάποιον άλλο εξωτερικό στόχο, αλλά είναι ταυτόχρονα μέσο και στόχος.

Η άποψη αυτή φαίνεται ότι ξεκίνησε απ' τους Γερμανούς ρομαντικούς αλλά τη συναντάμε και στη Γαλλία και στην Αγγλία, ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Μάλιστα, το 1818 διατυπώνεται για πρώτη φορά και ο όρος «τέχνη για την τέχνη» από το Γάλλο στοχαστή Victor Cousin.

- Η άποψη πως η τέχνη θα πρέπει να υπάρχει μόνο για την τέχνη, βρίσκεται μεν στον αντίποδα της στρατευμένης τέχνης, αλλά λειτουργεί εξίσου αρνητικά, αν αναλογιστούμε πως οδηγεί σε μια απομάκρυνση από τα δρώμενα της εποχής, από την κοινωνική κατάσταση και άρα από τις ανάγκες του κοινού και της πολιτείας. Η έλλειψη επικοινωνίας της τέχνης με την εποχή και τους ανθρώπους της, καθιστά το δημιουργούμενο έργο πιθανώς αισθητικά άρτιο, μα κενό απ' τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς του κοινού που το υποδέχεται, και άρα ελάχιστα αποτελεσματικό.